

Nuo pat mūsų švietimo reformos pradžios vyko esminės diskusijos dėl švietimo tikslų, misijos ir jo filosofinės krypties. Vėliau dėl demografinės nepalankios situacijos prioritetu tapo švietimo ekonomika, sistemos standartizacijos dalykai, tinklas, tipai, planai ir kita gausi biurokratija. Ilgainiui aiškėjo, kad švietimas nebeišgali atliepti sudėtingų kaitos ir naujojo amžiaus iššūkių. Rimtų paskatų sistemos kaitai suteikė aukštojo mokslo reforma, beje, kartu sustiprindama ir tradicinius prieštaravimus tarp akademizmo ir asmenybinio ugdymo santykio sistemoje, nes studijų reforma skatina siekti akademinį rezultatą, nors kartu pripažįstame, kad mokykloje svarbu yra ne tik intelektinis ugdymas ir akademiniai pasiekimai. Šią prieštarą turėsime išnarplioti, kad brandos vertinimas ir stojimas į aukštąją nekontrastuotų.

Naujoji, jau ketvirtoji, Švietimo įstatymo redakcija, apibendrindama pastarųjų metų švietimo patirtį, koreguoja kai kurias sistemos teisinio reglamentavimo normas, taip atverdama daugiau galimybių mokyklose inovacijoms ir kūrybai, drąsioms iniciatyvoms ir pažangioms idėjoms. Įstatymo visuma suponuoja dialogo ir pasitikėjimo dvasią visiems švietimo sandaros lygmenims: įteisindamas švietimo programų įvairovės principą, jų prieinamumą ir ugdymo kokybės imperatyvą, įstatymas steigėjams, pačioms mokykloms, bendruomenėms atveria veikimo galimybes. Tikėtina, kad tinklo optimizavimo klausimai- jau būtasis laikas, ir mes visi susitelksime ugdymo turinio ir jo kokybės problemoms, vaiko, šeimos bendruomenės poreikių realizavimui.

Beje, įstatymo projekto svarstymo metu dažnai nuskambėdavo segregacijos ir kietos rankos sistemoje motyvai. Jie gyvi ir paskutiniųjų dienų viešojoje erdvėje (žurnalas “Veidas”- išskirtinių gabumų vaikai neturi mokytis su vidutiniokais, ne visi jaunuoliai pajėgūs mokytis gimnazijose, skirtingų gebėjimų vaikai neturėtų būti mokomi vienoje klasėje; viena pašnekovė teigia, kad vaikus į būsimas mokyklas(profesines, universitetus...) derėtų paskirstyti jau po pradinės mokyklos ir t.t.). Skirtingų švietimo paradigmu- klasikinės ir humanistinio, laisvojo ugdymo - atstovų pozicijos dažniausios, diskusija kaskart atgyja: suprantama, visi ieško ugdymosi sėkmės kelių. Savo gyvenimo kelio ieško ir mokinys, deja, ne visada jis nusitiesia spindinčiu kilimu. Mokykla ir pašaukta padėti vaikams tuos kelius braižyti, juos atrasti, atpažinti savąjį pašaukimą, o ne skubėti juos kur nors padėti: čia lygiai tas pat kaip su “Veido” skelbiamais mokyklų reitingais: nei šis, nei tas, o jau televiziniai redaktoriaus komentarai - visiškas diletantizmas: argi galima tarpusavyje lyginti nepalyginamus dydžius - elitines ir atviras visiems mokyklas? Tikiu, kad ir tokios žurnalistinės provokacijos paskatins esmines diskusijas švietime dėl jo kokybės, paskatins jai visus susitelkti.

Neabejoju, kad visus sukrėtė pastarųjų savaitių įvykiai: ciniškai beprotiškai vieno žmogaus organizuotos skerdynės Norvegijoje, smurto banga Jungtinėje Karalystėje, turto niokotojų siautėjimas Vokietijoje ar kraupi bendraamžių žmogžudystė Šiauliuose. Tą sąrašą galėtume tęsti. Šių atvejų centre - jauni žmonės. Kas tai? Krizės nulemta desperacija? Šiuolaikinės daugiakultūrės Europos grimasos? Maištas prieš socialinę atskirtį ir segregaciją? Vakarų civilizacijos saulėlydžio atspindžiai? Ugdymo klaidos? Švietimas visada yra kontekstualus, priklausomas ir pramatantis, jis negali izoliuotis nuo gyvenimo, realybės prieštaravimų. Ką gali padaryti mokykla anksčiau pavardytų atvejų akivaizdoje? Dr. M.Lukšienė, mintydama apie švietimo ir tikrovės dialogą, dar devyniasdešimt septintaisiais “Dialogue” rašė: “Kokia mokyklos pozicija tegali būti? Vienintelė: blaiviai ir atsakingai kartu su visa visuomene tyrinėti žmogaus deformavimo kanalus bei pavidalus ir ieškoti būdų, kaip bendromis jėgomis tą deformaciją stabdyti.”

Šiuolaikinio ir rytdienos žmogaus problematika yra švietimo branduolys, o ne tiek susistemintos akademinės tiesos. Būtent todėl nuo pat nepriklausomybės atkūrimo švietimas buvo suvoktas kaip žmogaus ir visuomenės savikūros būdas, kaip jos ateities projektuotojas. Valstybės raida, jos vidinis turinys yra priklausomas nuo švietimo, jo lemiamą yra žmogaus galia suvokti ir interpretuoti pasaulį, reaguoti į jo grėsmes ir vystymosi vingius, kelti idėjas ir kurti vizijas - buvimo kompetencija ir prasmės paieška.

Tuos dalykus kalbu sąmoningai: švietimo ir tikrovės, švietimo ir ateities akistatų neapreprs jokia strategija: ji gali siūlyti kelią, prioritetus, galimybes, bet kuriuo atveju turinį ir kaitą kuria žmogus.

Lietuvos pažangos strategija 2030 fundamentaliu pažangos veiksmu laiko mūsų pasirengimą kaitai, ji skelbia, kad pagrindinę įtaką pažangai turės piliečių kultūros, mąstymo, elgsenos pokyčiai ir visuomenėje vyraujančios vertybės. Tikima, kad Lietuva turi tapti šalimi, kuri būtų pasiruošusi sparčiai kaitai, nebijotų naujovių, drąsiai priimtų globalios konkurencijos iššūkius. Visuotinai pripažįstama, kad iš globalizacijos naudos turės tos valstybės, kurios pačios gebės kurti naujus produktus ir paslaugas, disponuos naujausiomis technologijomis ir inovacijomis. Priešingai, valstybės, nepasirengusios visaverčiai konkuruoti globaliame pasaulyje, patirs vis didėjančią ekonomikos nuosmukį ir atskirtį. Dr. I.Vaišvilaitė: "Globalizacija ateina per pasyvų vartojimą. Kuo daugiau vartosime ir kuo mažiau aktyviai kursime, tuos stipresnis bus neigiamas globalizacijos poveikis". Todėl Lietuvos sėkmė- atviras, kūrybingas ir atsakingas žmogus. Ir, žinoma, efektyvi švietimo sistema, modernus šiuolaikinis jo turinys ir technologijos, nes švietimas strategijoje yra vienas iš pagrindinių įrankių kurti laiminčios ir dinamiškos Lietuvos ateitį.

Nesigilindamas į sumanios ekonomikos ir sumanaus valdymo prioritetus, atkreipsiu dėmesį į trečiąjį - sumanios visuomenės idėją strategijoje, nes tai pirmiausia yra švietimo veikimo sritis. Visuomenės raidos viziją išskleidžia trys nuostatos: veikli visuomenė, solidari visuomenė, besimokanti visuomenė. Tai nėra jokia naujiena - girdėta ir pačių kartota ne kartą, tačiau tokio rango dokumente fiksuojama bene pirmą kartą. Pačios veikimo kryptys - gana žinomos: kūrybiškumo, pilietiškumo ir lyderystės ugdymas, bendruomenių savivalda ir pilietinės iniciatyvos, mokymosi visą gyvenimą sistemos kūrimas, kultūrinės ir politinės tapatybės stiprinimas, socialinės atskirties mažinimas, mokyklų mokymosi aplinkos turinimas ir t.t. Svarbu, kad strategiją realizuos nacionalinė pažangos programa, atskiros plėtros programos. Į kryptingą veiklą telkiami visi: aktyvūs piliečiai, asociacijos, savivaldybės, valstybės institucijos - valstybės kūryba yra visų atsakomybė. Tikėtina, kad šiuos dokumentus papildys kito etapo, po dvylikųjų, švietimo strategija ir jos programa.

Strategijos ambiciją ir drąsius užmojus atspindi rezultatų repertuaras. Sakykime, užimti dešimtą vietą ES pagal mokymosi visą gyvenimą rezultatus (dabar esame 22-i, t.y. kasmet dalyvauja sistemoje apie puspenkto procento darbingo amžiaus gyventojų, o ES – dvigubai daugiau; tiesa, derėtų priminti kad Švietimo strategijos nuostatų siekis iki dvylikųjų metų buvo net penkiolika procentų! - taigi utopinis, o gal atspindintis realybę - tiesiog mūsų ūkiui nereikia naujų žinių?). Jei šiandien nei vienas mūsų universitetas nepakliūna į pasaulio universitetų reitingų penkišimtuką, norima, kad bent vienas būtų trišimtuoke. Vertybinių pokyčių mastą išreiškia didžiavimosi savo pilietybe rodiklis: jei dabar tokių yra apie 23 procentus, siekis -, per 60 nuošimčių. Yra dar ambicingesnių parametrų. Priminčiau ir nesena šiuolaikinių europiečių vertybių tyrimą, kur net 80 procentų apklaustųjų dėl savo nelaimingo, nesėkmingo gyvenimo kaltina valdžias ir politikos elitą ir tik 20 procentų pripažįsta patys atsaką už savo gyvenimo sėkmę. Šis skaičius puikiai iliustruoja dalies visuomenės sąmonės ir savivokos lygį, veikiau asmens nelaisvės mastą, santykį su valstybe kaip su visiems gerovę dalijančia institucija nei asmens atsakomybę už savo ir artimųjų gyvenimą bei laisvę veikti. Šiuo aspektu strategija siekia esminės visuomenės ir asmens kaitos: atsakomybės už save ir savo valstybę, aktyvaus atsakingo dalyvavimo viešojoje erdvėje, pasitikėjimo savimi ir tikėjimo savo galimybėmis ir aplinkiniais, veržlumo ir drąsos veikti - įtikėjimo, kad gyvename Lietuvoje, savo valstybėje, ir tik mes galime ją pakeisti. Tokie mąstymo, elgsenos orientyrai esmingi mokyklai, jos kasdienei veiklai. Suprantama, kad tuomet, kai viešojoje erdvėje Lietuvos realybė nuolat nuosekliai vaizduojama neigiama, atgrasi ir bejėgiška, kitokia laikysena - konstruktyvi, dalykiška, tikinti valstybės ateitimi- yra irgi drąsa, tačiau kitaip kitokiam asmens santykiui su visuma ir visais nepadėsime rasti. Dr. M.Lukšienė: "Neturint nė mažiausio krislelio tikėjimo, kad žmogus pajėgus pats save keisti, ugdytis ir kartu pajėgus inicijuoti socialinės-kultūrinės savo aplinkos kaitą žmogiškumo linkme ir prie tos kaitos prisidėti, joks ugdomasis darbas neįmanomas."

Šviesių, veiklių, prasmingų naujų mokslo metų visiems.